

І. В. Шмиголь

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

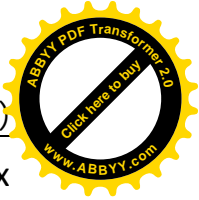
У статті досліджено проблему упровадження компетентнісного підходу в освітній процес. Звернено увагу на тлумачення поняття «компетентність». Висвітлено погляди науковців на ієрархію компетентностей в освіті. Охарактеризовано ключові, загально-предметні та предметні компетентності. Запропоновано умови формування предметних компетентностей. Окрема увага приділена визначенню змісту, орієнтовного переліку і структурних компонентів предметної компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, ключові, загально-предметні та предметні компетентності, мотиваційно-ціннісний, змістовий, процесуальний та оціночно-діагностичний компоненти предметної компетентності.

Постановка проблеми. У процесі професійної підготовки майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах в умовах реформування системи освіти все більшого значення набуває компетентнісний підхід. З огляду, на це однією з ключових дидактичних та методичних проблем сучасної педагогічної науки є розробка та впровадження в освітній процес ефективних технологій формування різних видів компетентностей. Науковці в галузі педагогіки докладають чималих зусиль для розв'язання цієї проблеми.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемі впровадження компетентнісного підходу в освітній процес та окремими аспектам компетентнісної освіти присвячені наукові розробки як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: В. І. Байденко, І. Д. Бега, Н. М. Бібік, В. О. Болотова, В. М. Введенського, О. І. Гури, А. Н. Дахіна, А. П. Єршова, Е. Ф. Зеєра, І. О. Зимньої, І. О. Зязюна, В. В. Краєвського, Н. В. Кузьміної, О. К. Маркової, Л. М. Мітіної, Н. Г. Ничкало, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, Дж. Равена, О. Я. Савченко, Е. Тоффлера, М. Фуллана, А. В. Хуторського, С. Е. Шишова та ін.

На цей час вже сформульовано означення й обґрунтування поняття компетентність, запропоновано ієрархію компетентностей, виокремлено певні групи основних (ключових, життєвих) компетентностей, розроблено їх зміст. Водночас детальнішої розробки потребують питання дидактичного та методичного обґрунтування компетентнісного підходу, екстраполяція ідей на навчально-виховний процес, визначення не тільки теоретичних основ, а й процесуальних умов формування компетентності [3, 7].

Мета статті – з'ясувати умови формування предметних компетентностей у студентів під час їх навчання у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. За нинішніх умов розвитку суспільства результати навчальної діяльності не можуть обмежуватися лише знаннями, вміннями і навичками, тому метою освіти мають бути сформовані в суб'єктів навчання компетентності.

За визначенням Г. К. Селевко, компетентність – це інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання та соціалізації і орієнтовані на самостійну та успішну участь у діяльності [4, 139].

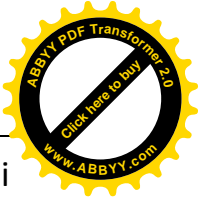
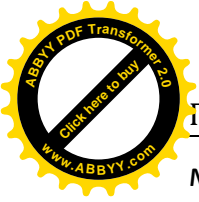
Подібні за змістом визначення цього поняття дають й інші науковці. Отже, компетентності не суперечать знанням, вмінням та навичками, а лише передбачають осмислене їх використання у професійній діяльності та життєвих ситуаціях.

Для забезпечення ефективності процесу формування компетентності вчені в системі компетентностей в освіті виокремлюють три рівні їх формування.

Так, О. Аліханова, О. Бабенко, О. Дудник, С. Попова, Г. Потапова, І. Родигіна, А. Хуторський Л. Шведова компетентності в освіті поділяють на ключові (базові, надпредметні), загально-предметні та предметні. О. Авраменко, Н. Волкова, Т. Грицька, Т. Кобильник, О. Коночкіна, З. Курлянд, О. Пометун, А. Семенова, В. Химинець, Р. Хмелюк, О. Чернишов, Л. Чернікова виокремлюють такі освітні компетентності: ключові, загально-галузеві та предметні. Дещо по-іншому ієрархію системи компетентностей в освіті вбачають Н. Голуб, О. Карбованець, О. Крисан, Н. Куруц, А. Майорош, М. Савчин, Т. Смагіна. Вони виділяють такі групи компетентностей: надпредметні, загально-предметні та спеціально-предметні.

На нашу думку, більш вдалою та універсальною як для шкільної, так і для вищої освіти є перша трирівнева ієрархія компетентностей в освіті, тобто поділ їх на ключові, загально-предметні та предметні.

Ключові компетентності – це багатовимірне утворення, що відноситься до загально-галузевого змісту освітніх стандартів та спеціальним шляхом структурований комплекс якостей особистості, що дають змогу ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, і які роблять внесок в розвиток якості суспільства та особистого успіху, що

можуть бути застосовані в багатьох життєвих сферах. Ключові компетентності становлять основний набір найбільш загальних понять, які мають бути деталізовані в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відношень за навчальними галузями та життєвими сферами тих, хто навчається [2]. Вони можуть бути подані як надбудова над усім процесом навчання і повинні досягатися в ході навчально-виховного процесу через усі без винятку предмети.

Загально-предметні – ті, що суб'єкт навчання набуває під час засвоєння змісту всіх навчальних дисциплін (предметів), зазначених у навчальному плані спеціальності і є сукупністю предметних компетентностей.

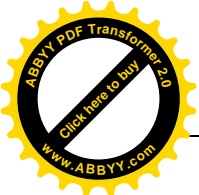
Предметні – ті, що суб'єкт навчання набуває під час вивчення тієї чи іншої окремо взятої навчальної дисципліни (предмету). Вони визначаються змістом навчальної дисципліни і є сумою знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, способів дій, які формуються в межах конкретних навчальних предметів. На основі предметних компетентностей формуються загально-предметні.

Більш детально зупинимося на умовах формування предметних компетентностей, оскільки саме вони є фундаментом для формування загально-предметних і ключових компетентностей.

Готуючись до заняття, викладач повинен проаналізувати, як саме певний навчальний матеріал можна використати для розвитку в суб'єктів навчання предметних компетентностей. Для цього передусім визначається їх зміст, складається орієнтовний перелік, який разом зі структурними компонентами потрібно врахувати як в навчальних програмах, так і безпосередньо при плануванні та організації навчальних занять.

До предметних компетентностей варто віднести:

- знання загальної теорії науки (основних законів, теорій, положень та принципів навчальної дисципліни);
- володіння науковими знаннями, термінологічним та понятійним апаратом навчальної дисципліни;
- уміння раціонально пояснювати основні наукові факти, процеси та явища, їх розуміння і навіть прогнозування;
- використання теоретичних знань у практичній діяльності;
- уміння розв'язувати типові предметні та ситуаційні задачі;

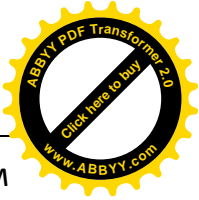
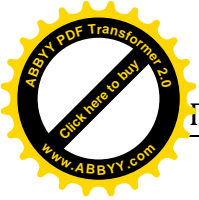
- володіння спеціальною предметною мовою, символікою, умовними позначеннями;
- уміння працювати в парі, групі;
- досвід (вміння та навички) організації експериментальних досліджень;
- уміння аналізувати, приймати конкретні рішення, робити висновки;
- формування особистісних якостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності;
- уміння використовувати сучасні інформаційні технології і засоби комунікації, необхідні для пошуку різноманітної предметної інформації;
- рефлексію власної діяльності, спрямованої на засвоєння змісту навчальної дисципліни тощо.

Однією з умов формування предметних компетентностей є визначення їх структурних компонентів. Так, І. О. Родигіна серед основних структурних елементів компетентності, її базових складових пропонує виділяти такі: знання; діяльність, уміння та навички, використання знань у стандартних і нестандартних ситуаціях; практика, в якій відпрацьовуються та перевіряються знання, досвід; особистісні якості людини, її темперамент, характер, інтелект, здібності та нахили, цінності, переконання, мотиви діяльності тощо [3, 7].

Ми вважаємо, що основними структурними компонентами предметних компетентностей, які слід враховувати при організації навчально-виховного процесу, є мотиваційно-ціннісний, змістовий, процесуальний та оціночно-діагностичний.

Значення мотиваційно-ціннісного компонента полягає в забезпеченні умов для активної навчально-пізнавальної діяльності студентів, оскільки передумовою формування предметних знань, умінь і навичок є саме позитивна мотивація до вивчення навчальної дисципліни.

Ознаками повноцінної навчальної мотивації є: полімотивованість навчальної діяльності (включає і пізнавальні, і широкі соціальні мотиви навчання, мотиви досягнення успіху тощо); структурованість мотивів; ієрархія мотивів; розвиток (ускладнення) мотивації навчальної діяльності; зростання стійкості й усвідомленості мотивів; перерозподіл співвідношення зовнішніх і внутрішніх мотивів на користь останніх [1, 78].

Змістовий компонент представлений обов'язковим мінімумом предметних знань, які потрібно засвоїти студенту під час вивчення навчальної дисципліни (запланований результат навчання), оскільки саме знання є фундаментом для формування предметних компетентностей.

Процесуальний компонент включає вміння вчитися; раціонально організувати власну діяльність; здатність осмислено та свідомо приймати рішення, нести відповідальність за їх результати; здійснювати самоконтроль та рефлексію власної діяльності; вміння і навички проведення експериментальних досліджень; вміння поводитися з хімічними реактивами, посудом та працювати з сучасними приладами і обладнанням; дотримання вимог безпеки під час роботи у лабораторіях тощо.

Оціночно-діагностичний компонент передбачає діагностику рівня сформованості предметних компетентностей, яку слід проводити з використанням усіх видів контролю (поточний, тематичний, проміжний, підсумковий та ін.) та різноманітних засобів.

Засобами діагностики ефективності формування предметних компетентностей є:

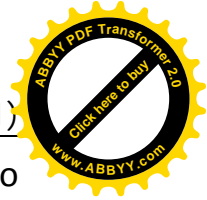
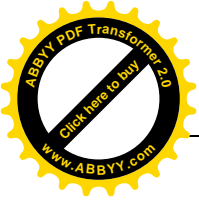
- теоретичні (усна відповідь, співбесіда, письмова контрольна робота, тестування, ситуаційні задачі тощо);
- практичні (техніка виконання експерименту, вміння вести записи у протоколах лабораторних і практичних робіт та робити аргументовані висновки; розрахункові задачі та ін.);
- творчі (реферати, сповіщення, презентації тощо).

Рівні сформованості предметних компетентностей у студентів подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості предметних компетентностей

№ п/п	Рівень сформованості компетентностей	За 100 бальною шкалою	За національною шкалою	За шкалою ECTS
1.	Недостатній	Менше 35	недостатньо	F
2.	Початковий	35-59	незадовільно	FX
3.	Середній	60-74	задовільно	DE
4.	Достатній	75-89	добре	BC
5.	Високий	90-100	відмінно	A

Формування предметних компетентностей також повинно здійснюватися з урахуванням основних дидактичних принципів (науковості, систематичності і послідовності, наочності, зв'язку теорії з практикою тощо) та з використанням усього методичного арсеналу дисципліни (методів, форм та засобів організації навчально-виховного процесу).

Ще однією умовою ефективності формування предметних компетентностей є матеріально-технічне забезпечення навчальних дисциплін необхідними сучасними приладами та обладнанням, хімічними реактивами, посудом; комп'ютерне і мультимедійне оснащення тощо. Дотримання цієї умови при організації навчально-виховного процесу сприятиме формуванню позитивної навчальної мотивації, розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів, їх творчої активності, набуттю предметних умінь та навичок.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Запропоновані у статті умови формування предметних компетентностей є спільними для всіх без виключення навчальних предметів і їх варто дотримуватися при організації навчально-виховного процесу з усіх дисциплін. Ще однією досить вагомою умовою, про яку варто згадати, є специфіка самої навчальної дисципліни, тому перспективу подальших досліджень вбачаємо саме в розробці умов формування предметних компетентностей з конкретних навчальних дисциплін.

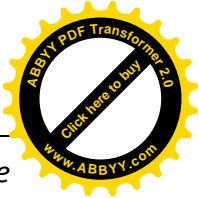
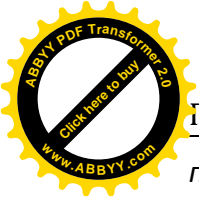
ЛІТЕРАТУРА

1. Гулай О. І. Умови та фактори формування мотивації навчання / О. І. Гулай // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 20 (231), ч. II, 2011. – С. 76–82.
2. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи [Електронний ресурс] / О. В. Овчарук // Інформаційні технології і засоби навчання. Електронне наукове фахове видання. – 2009. – Вип. 5 (13). Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em13/emg.html>
3. Родигіна І. О. Дидактичні умови реалізації компетентнісного підходу в навчанні / І.О. Родигіна // Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 3 (6). – С. 7–10.
4. Селевко Г. К. Компетентности и их классификация / Г. К. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.

РЕЗЮМЕ

И. В. Шмиголь. Условия формирования предметных компетентностей у студентов высших учебных заведений.

В статье исследована проблема внедрения компетентностного подхода в образовательный процесс. Обращено внимание на определение понятия «компетентность». Рассмотрены разные точки зрения ученых на иерархию компетентностей в образовании. Дана характеристика ключевым, общепредметным и предметным компетентностям. Автором статьи

предложены условия формирования предметных компетентностей. Отдельное внимание уделено определению содержания, ориентированного перечня и структурных компонентов предметной компетентности.

Ключевые слова: *компетентностный подход, компетентность, ключевые, общепредметные и предметные компетентности, мотивационно-ценностный, содержательный, процессуальный и оценочно-диагностический компоненты предметной компетентности.*

SUMMARY

I. Shmigol. Conditions of formation general competences of the students at the higher educational establishments.

The article is fixed upon the implementation of the competential approach into educational process. The notion «competence» is interpreted here. We showed the scientists' views on the hierarchy of competences in education. At was given a characteristics of key, general subject and subject competences. The author offered the conditions of formation the subject competences. A special attention is paid to determination of contents, approximate enumeration and structural components of subject competences.

Key words: *competential approach, competence, key, general subject and subject competences, motivation-purposeful, contents, processual and estimation-diagnostic components of the subject competences.*